

Sinti Roma vervolging

Introductie

Er is niet een soort “Woonwagenbewoner”

- Reizigers
  - Nederlandse mensen met een woonvorm: “de Woonwagen”
  - Diep gewortelde wens naar vrijheid in verplaatsen
  - Beroemde Reizigers Frans Bauer, Frans Duijts en Corry Konings. Geen van allen behoren ze tot de Roma – Sinti gemeenschap.
- Roma – Sinti
  - Etnische groep ontstaan in India vele eeuwen geleden
  - Eigen cultuur en taal (Romanes)
  - Rondtrekkend, grens overschrijdend
  - Beroemde Roma – Sinti: Django Reinhardt, Het Rosenberg trio, koninklijk zigeunerorkest Tata Mirando
- De “burger” ziet de reiziger als “kamper”, “Zigeuner” en is wantrouwig naar deze “niet volgens de regels” levende bevolkingsgroep.

De grote Roma/Sinti locaties in Brabant voor de oorlog

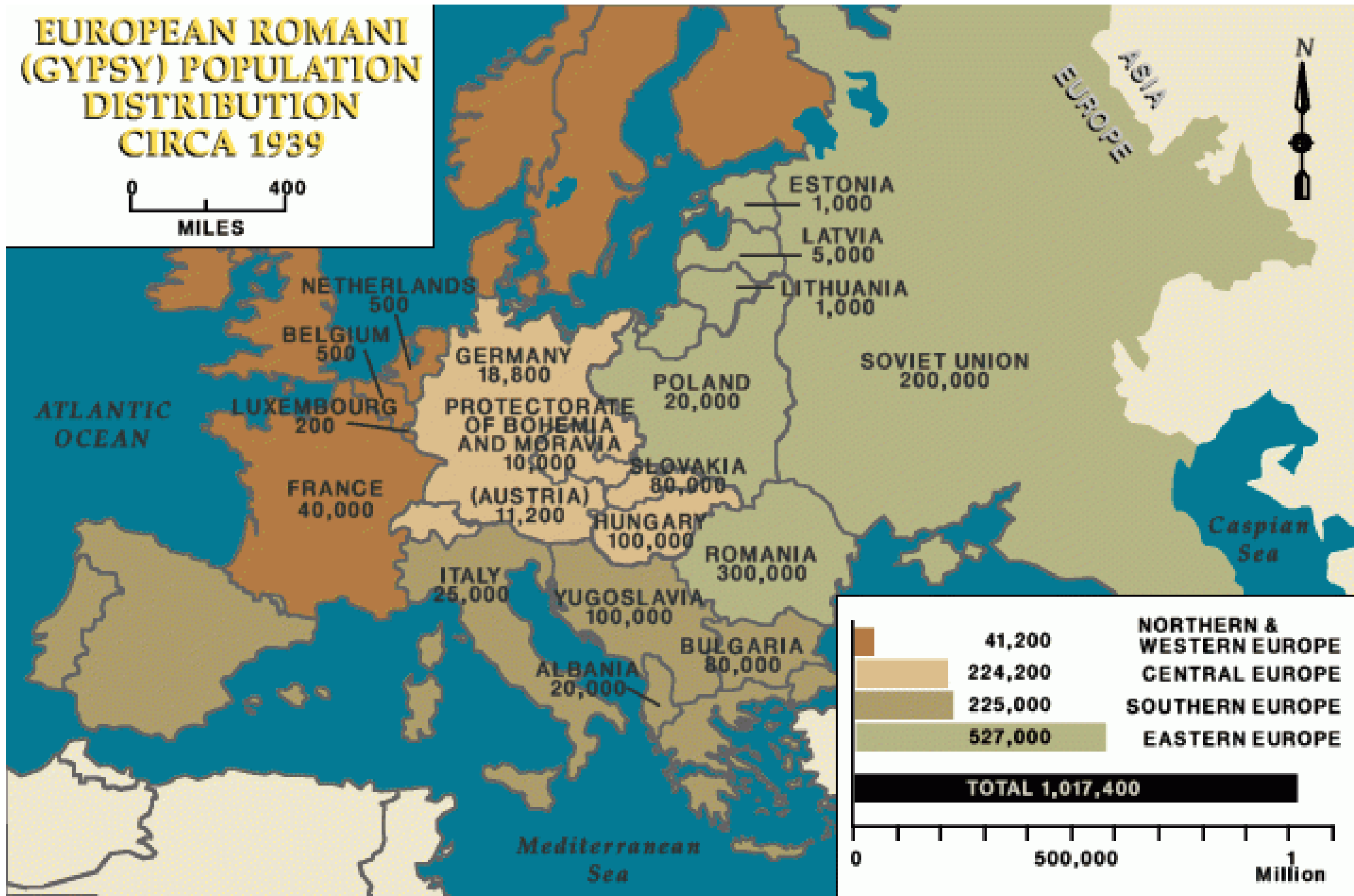
- Den Bosch, Woonwagencamp De Sieb (Siberië)
  - "Alles wat vies was ging naar Siberië"
- Eindhoven, woonwagencamp Zwaaiikom

Roma Sinti introductie(1)

- Roma en Sinti behoren tot dezelfde bevolkingsgroep, met een gemeenschappelijke taal. Ze delen een gemeenschappelijke *taal*, het Romanes of Romani, waarbinnen verschillende dialecten bestaan, niet alle Sinti en Roma spreken deze taal.
- Roma en Sinti hebben hun eigen cultuur en gebruiken, sterk verweven met hun familie en zelfredzaamheid. Tussen de Roma – Sinti zijn er cultuur verschillen.
- Roma en Sinti zijn oorspronkelijk afkomstig uit India. Vanuit India migreerden ze door de eeuwen heen naar andere delen van de wereld, zoals Europa, waarbij ze zich verspreidden door onder andere godsdienstoorlogen en slavernij. Wereldwijd zijn er ongeveer 12-15 miljoen Sinti en Roma. Acht miljoen Sinti en Roma leven in Europa.
- Sinti (meervoud) wonen in Frankrijk, Nederland, Duitsland en België. De Roma wonen voornamelijk in Oost-Europa.

EUROPEAN ROMANI (GYPSY) POPULATION DISTRIBUTION CIRCA 1939

Roma Sinti introductie(2)

- In de jaren vóór de Tweede Wereldoorlog waren de Sinti en Roma in Nederland voornamelijk reizende gemeenschappen met een breed scala aan beroepen, zoals ambachtslieden (smeden, blikslagers), paardenhandelaren, muzikanten en winkeliers. Tegelijkertijd was er al voor de oorlog een groeiende maatschappelijke onrust, waarbij de term '*zigeuners*' vaak werd geassocieerd met criminaliteit, wat leidde tot *registratie* en *stigmatisering*
- 1907 verklaring van de Nederlands regering: '*de in dit milieu [...] verkerende bevolking, die tot de onderste lagen van de maatschappij behoort, kan niet anders dan een sociale hinder, eene ware plaag zijn. [...] Voornamelijk zijn de zigeuners te vrezen; zij zijn de schrik van de bevolking.*'
- 1918 Eerste woonwagen wet
  - Doel van de wet: De woonwagens laten verdwijnen door het beperken van de soort wagens, limiteren in middelen van bestaan en ongeschikte centrale kampementen opzetten

Sinti / Roma introductie(3)

- 1937 Duits initiatief: *Internationale Zentralstelle zur Bekämpfung der Zigeunerunwesens* wordt ook in Nederland opgezet: alle in Nederland verblijvende 'zigeuners' de geboortedatum, het geslacht, de afstamming, burgerlijke staat, beroep, beschrijving levensloop, vingerafdrukken en registratie-papieren of paspoort. Door geldgebrek niet ten uitvoer gebracht.
- 1940 oorlog begint, er verblijven naar schatting 10.000 reizigers in Nederland waarvan 500 Roma/Sinti
- Juli 1940 L.A. van Doorn, directeur van Maatschappelijk Hulpbetoon in Utrecht, *'De woonwagens moeten verdwijnen, het moet nu maar eens uit zijn met die weekhartigheid. Concentreren in kampen'*.

Roma - Sinti

vervolging

De 1940-1941

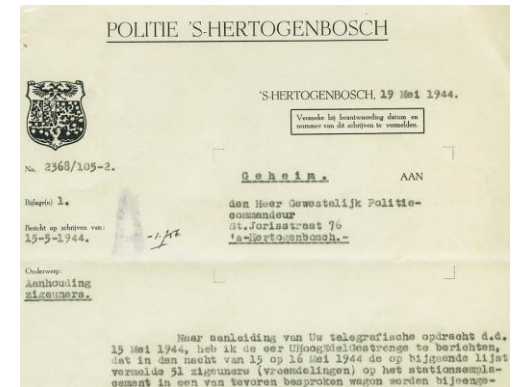
- Hitler heeft de Roma/Sinti na zijn opkomst, in 1933, maar 2 keer publiekelijk genoemd. Dat is een verschil met de joodse gemeenschap dat vanaf 1933 gestigmatiseerd werd.
- 1935 Roma en Sinti worden opgenomen in de "Rassenwetten van Neurenberg" en verdere uitsluiting start meteen in Duitsland
- 1936 de Joden en de Roma - Sinti worden het stemrecht afgenomen en werden huwelijken tussen "ariërs" en Roma en Sinti verboden.
- Het leven van de Roma/Sinti in Nederland verloopt in 1940-1941 relatief rustig.
- 1941 registratie alle woonwagenbewoners in Nederland
- 1941 Einsatzgruppen(moordcommando's) die achter de Duitse troepen aan reizen, vermoorden vele Joden, Roma/Sinti, communisten, anders denkenden in Oost-Europa

De 1941-1942

- Jan 1942 Himmler bekrachtigt dat “de Roma en Sinti” zoals de Joden, communisten, homoseksuelen, vrijmetselaars, Jehova's getuigen en mindervaliden, deel moeten uit maken van een strategisch en systematisch georganiseerde volledige vernietiging. De “Endlösung”.
- Febr 1942 Deportatie van de Duitse, Poolse, Oostenrijkse Roma – Sinti gemeenschap naar het vernietingskamp: Chelmno
- Maart 1942 Aktion Reinhardt, krijgt naast het doel van de vernietiging Joodse gemeenschap in Oost Europa, een tweede doel: de vernietiging van de Sinti/Roma gemeenschap in Oost Europa. Treblinka, Sobibor, Belzec Madjenek en Auschwitz
- Dec 16 1942, Himmler verordent dat alle West Europese Sinti – Roma naar Auschwitz gedeporteerd moeten worden

Nederland de omslag in 1943

- Maart 1943, kermissen worden verboden
- Juli 1943 uitvaardiging van de centralisatie maatregelen in Nederland voor de Roma/Sinti
  - Verboden te reizen. In beslagname van paarden en wagenwielen
  - Steden betreden
  - Melden in centrale kampen
    - Eindhoven Zwaaiikom, Den Bosch Sieb.
- Vele Roma/Sinti vertrouwen het niet en duiken onder

Razzia in 1944

- Op 14 mei 1944 arriveert een geheim telex-bericht bij de gewestelijke politie-presidenten in Amsterdam, Rotterdam, Eindhoven, Arnhem en Groningen, waarin staat dat *'met het doel eener centrale aanhouding van alle in nederland verblijvende personen, die het kenmerk der zigeuners bezitten, moeten met instemming van den befehlshaber der ordnungspolizei op dinsdag, 16 mei 1944 te 7.00 uur alle zigeunerfamilies, alle kinderen inbegrepen, door personeel van de nederlandsche politie onverwijld naar het kamp westerbork worden overgebracht en wel tot uiterlijk 20.00 uur.'*

Razzia in 1944

- 16 mei 1944 worden in 21 Nederlandse gemeenten Sinti, Roma en woonwagenbewoners gearresteerd. En op transport gezet naar Westerbork. In totaal komen na de Razzia 576 personen aan in Westerbork.
- 16 mei Kampcommandant Gemmeker stuurt 276 'Arische' woonwagenbewoners weer terug:
  - Den Bosch: 51 personen, 33 weer vrijgelaten
  - Eindhoven: 42 personen, 2 weer vrijgelaten
  - Helmond: 10 personen, 0 weer vrijgelaten
- Overigen(245) worden kaalgeschoren, ontluisd, gekeurd, van hun bezittingen ontdaan en opgesloten
- 19 mei vertrek van het transport naar Auschwitz met daarnaast veewagens vol met de 245 Roma/Sinti het "zigeunertransport"

Auschwitz 1944-1945

- Na aankomst in Auschwitz (23 mei 1944) speciale behandeling. Geen selectie op de "Juderampe" en alle families worden geplaatst in "het Zigeunerlager" in Birkenau B-II-e direct naast crematorium III. In dit "Lager" bevonden zich al ruim 16000 andere Roma/Sinti. Overbevolkt.
- Continue selecties voor dwangarbeid en minder voedsel dan de joodse gemeenschap
- Hoge sterfte door uitputting, honger, selecties, ziektes en geweld

Auschwitz 1944-1945(2)

- 15 Mei 1944, poging van de SS in Auschwitz om het Zigeunerlager te elimineren. Het Zigeunerlager was op de hoogte en hield de Duitsers buiten de barakken. SS druipt af
- 23 Mei 1944, Nederlands Roma/Sinti arriveren in het reeds overvolle lager.
- Juni – juli 1944, selecties dwangarbeid en verplaatsen naar andere kampen (Arbeitsfähigen) de laatste selectie vindt plaats op 1 augustus
- Nacht 1-2 Augustus 1944 alle overgebleven gevangenen van het "Zigeunerlager" worden naar de gaskamers geleid. Er is opnieuw verzet. De overgebleven in het lager bestond nog vrijwel alleen uit zieken, ouderen, vrouwen en kinderen waardoor het verzet snel wordt onderdrukt. Geschreeuw, gehuil en weeklagen weerklinkt over het gehele kamp. Ze wisten hun lot, ze hadden zelf kunnen gadeslaan wat er gebeurde met selecties vanwege de lager locatie(crematoria III).

Vernietiging

- Op basis van de niet volledige gegevens zijn er van de geschatte totaal van de bijna 23.000 Sinti- en Roma gevangenen in Auschwitz, er worden 20.000 vermoord. Daarvan zijn er ongeveer 5700 vergast. Meer dan 13.000 kwamen om door ziektes, veroorzaakt door de omstandigheden in het kamp.
- Door het gebrek aan volledige registratie werden er gedurende de oorlog naar schatting zo tussen de 500.000 – 1.000.000 Sinti en Roma omgebracht. Van de 245 Nederlandse Sinti en Roma die op 19 mei 1944 naar Auschwitz zijn gedeporteerd, keren er uiteindelijk 32 terug. Naar schatting werd ongeveer de helft van alle Nederlandse Sinti en Roma vanuit Westerbork gedeporteerd.

Terugkeer

Terugkeer vanuit de kampen en onderduik

- Roma – Sinti en Joodse gemeenschap deelde dezelfde ervaring
  - Geen aandacht, geen hulp, bureaucratisch
  - Discriminatie
- Het leven terug opbouwen was voor de Roma Sinti nog moeilijker dan voor de joodse gemeenschap
  - Geen wagen, geen paarden, geen bewijs van Nederlanderschap, geen plek om bij elkaar te wonen, geen recht op gezondheidszorg, geen recht op financiële ondersteuning
  - Gemeentes stonden niet welwillend tegen over de groep (understatement)
  - In Duitsland bleven de Nazi “zigeuner wetten” van kracht ondersteund door de Duitse politiek
- Roma Sinti sluiten hun gelederen en met minimale middelen proberen ze weer een bestaan op te bouwen. Vaak moest er “georganiseerd” worden om aan eten en onderdak te komen.
  - De joodse gemeenschap had als vangnet de internationale joodse gemeenschap en evt de mogelijkheid om te emigreren
- Pas in de jaren 60 werd het leven iets beter voor de Roma Sinti, de relatie met de bevolking was goed, maar met de overheid bleef het moeilijk.

Terugkeer

- Hoewel het eerste Zigeunermonument ter wereld in 1978 wordt onthuld in Amsterdam, blijft het oorlogsleed van Sinti en Roma in Nederland zwaar onderbelicht en wordt het nauwelijks erkend.
- Vooroordelen over Sinti, Roma en woonwagenbewoners blijken na de Tweede Wereldoorlog bovendien niet verdwenen, juist niet bij de overheid. In 1968 wordt een nieuwe woonwagen wet ingevoerd, dat bestaat uit het concentreren van woonwagenbewoners op afgelegen regionale kampen met een bewaakte politiepost bij de ingang. Aan andere discriminerende wetgeving, waaronder het omstreden 'uitsterfbeleid' waarmee het aantal standplaatsen voor woonwagenbewoners actief wordt afgebouwd, komt pas in 2018 officieel teneinde.

Relatie met de
familie Hornemann

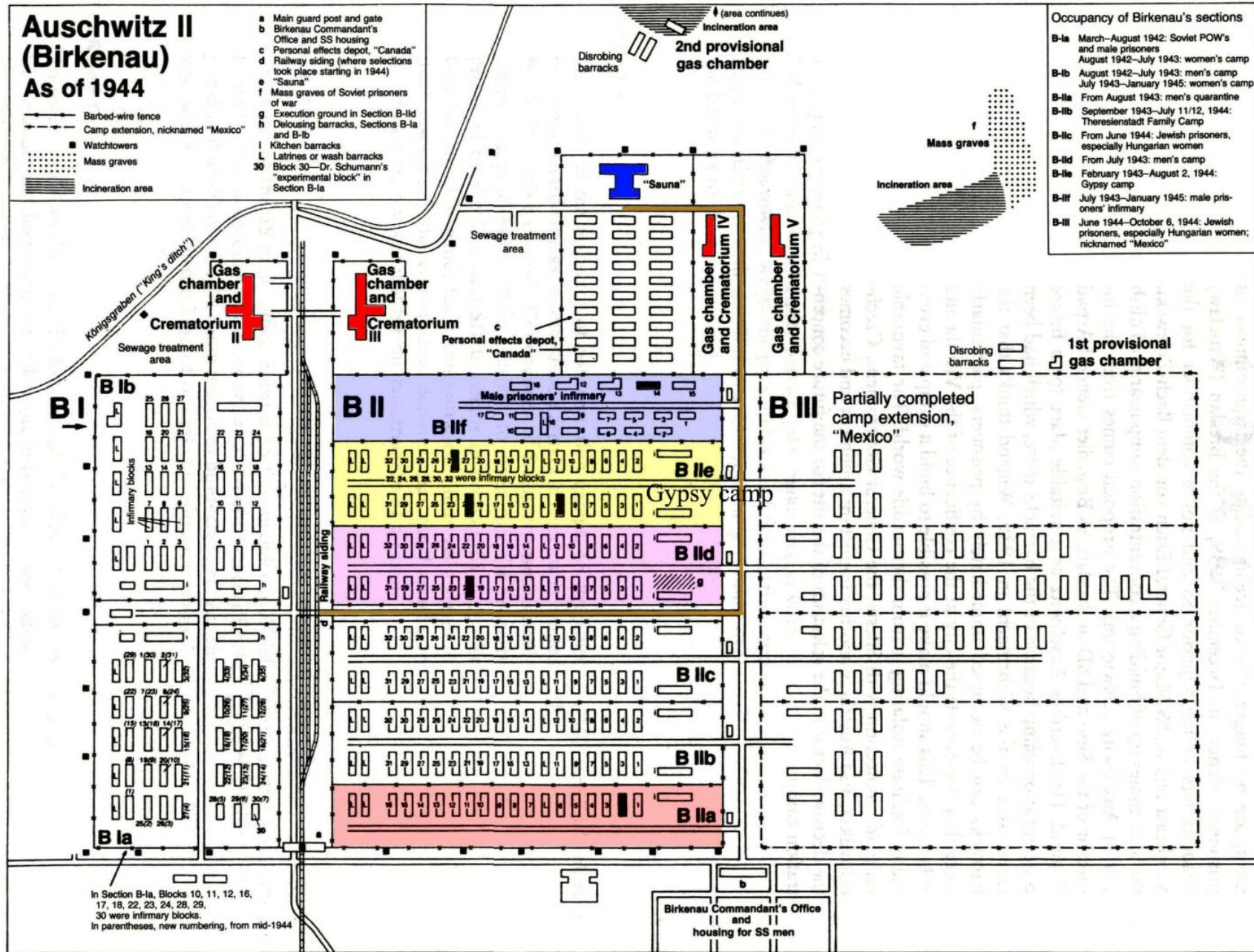
Mogelijke connectie

- Wellicht hebben roma/sinti hun diensten aangeboden aan de familie. Daar de locatie van het kamp: Zwaai kom(kanaal-noord) en de Staringstraat redelijk dicht bij elkaar lagen.
- Beide Roma/Sinti en de gebroeders zaten in Auschwitz. De Roma/Sinti in B2E en de gebroeders in B1b of B1a. Deze lagen tegenover elkaar. Gescheiden door de Judenrampe.
- Bij de eerste poging tot eliminatie van het "zigeunerlager" in mei 1944 hebben vele joodse barakken het voorbeeld gevolgd en schakelde de verlichting uit om de Roma/Sinti te ondersteunen. Wellicht heeft de barak van de gebroeders daar ook aan meegedaan.
- Dr Mengele startte zijn menselijke proeven eerst op de Roma Sinti en pas later op de joodsche gemeenschap. Mengele heeft ook een "Kindergarten" geplaatst waarin jeugd van de Roma Sinti gecentreerd werden voor makkelijke keuze. Deze "Kindergarten" zou bij aankomst van de gebroeders reeds zijn opgeheven. Het vermoeden bestaat dat Edo/Lex toch nog van delen gebruikt kunnen hebben. Maar dat is niet bevestigd.

Auschwitz II (Birkenau) As of 1944

- a Main guard post and gate
- b Birkenau Commandant's Office and SS housing
- c Personal effects depot, "Canada"
- d Railway siding (where selections took place starting in 1944)
- e "Sauna"
- f Mass graves of Soviet prisoners of war
- g Execution ground in Section B-Ild
- h Delousing barracks, Sections B-Ia and B-Ib
- i Kitchen barracks
- l Latrines or wash barracks
- Block 30—Dr. Schumann's "experimental block" in Section B-Ia

- Barbed-wire fence
- Camp extension, nicknamed "Mexico"
- Watchtowers
- Mass graves
- ▨ Incineration area

Occupancy of Birkenau's sections

B-Ia	March–August 1942: Soviet POW's and male prisoners
B-Ib	August 1942–July 1943: women's camp
B-IIa	July 1943–January 1945: women's camp
B-IIb	From August 1943: men's quarantine
B-IIc	September 1943–July 11/12, 1944: Theresienstadt Family Camp
B-IId	From June 1944: Jewish prisoners, especially Hungarian women
B-IIe	From July 1943: men's camp
B-IIe	February 1943–August 2, 1944: Gypsy camp
B-IIf	July 1943–January 1945: male prisoners' infirmary
B-III	June 1944–October 6, 1944: Jewish prisoners, especially Hungarian women; nicknamed "Mexico"

In Section B-Ia, Blocks 10, 11, 12, 16, 17, 18, 22, 23, 24, 28, 29, 30 were infirmary blocks.
In parentheses, new numbering, from mid-1944

- BI. Sector**
- Női tábor 1943-tól
- Frauen Lager von 1943
- Women's camp from 1943
- BII. Sector**
- BIIa Quarantäne tábor
- BIIb Theresienstad családi tábor
- BIIc Női tábor
- BIIe Férfi tábor
- BIIe Cigány családi tábor
- BIIe Férfi koráz tábor
- BIIg "Canada tábor."
- BIIa Quarantäne Lager
- BIIb Theresienstad Familien Lager
- BIIc Frauen Lager
- BIIe Männer Lager
- BIIe Zigeuner Familien Lager
- BIIe Männer Spital Lager
- BIIg "Canada Lager"
- BIIa Quarantäne camp
- BIIb Theresienstad family camp
- BIIc Women's camp
- BIIe Men's camp
- BIIe Gypsy family camp
- BIIe Men's "Infirmary"
- BIIg "Canada camp"
- BIII. Sector**
- "Mexiko" befejezetlen táborrész
- "Mexiko" unvollständige Lagerteil
- "Mexiko" unfinished camp

Achtergrondmateriaal

- [Pointer: https://pointer.kro-ncrv.nl/zigeunerrazzia](https://pointer.kro-ncrv.nl/zigeunerrazzia)
- <https://nl.wikipedia.org/wiki/Porajmos>
- Sinti en Roma tijdens de Tweede Wereldoorlog: <https://www.4en5mei.nl/app/uploads/2025/03/Onderzoek-Sinti-en-Roma-site.pdf>
- De vervolging van Brabantse Roma en Sinti tijdens de Tweede Wereldoorlog <https://www.brabantserfgoed.nl/page/11339/de-vervolging-van-brabantse-roma-en-sinti-tijdens-de-tweede>
- Boeken: Anjes Wolf Driessen: Daar praat ik niet over
Zoni Weisz: De vergeten holocaust
Sjies: De vervolging van zigeuners in Nederland 1940-1945
Piersma: Mensenheugenis
- 'Zigeunerrazzia' 16 mei 1944 <https://stichting18september.nl/zigeunertransport/>
- Video:
  - Roma Sinti vervolging <https://schooltv.nl/video-item/sinti-en-roma-in-de-tweede-wereldoorlog-net-als-joden-vervolgd-door-de-nazis>
  - Nederland in WO.II / Sinti en Roma <https://www.youtube.com/watch?v=4GtFQ5rX7zo>
  - Zigeunerland bestaat niet: <https://vimeo.com/849801890>
  - Een stukje blauw in de lucht <https://www.youtube.com/watch?v=FbgfPutTKdg>

